

Gustav Strniša / Gledanje

Sončni ptič na visoki smreki čepí,
bleščava valovi,
svetli cekini po vejah žaré,
na tla kotalé,
dalje čez breg,
na jasnih valeh
pene goré.

Sončni ptič mi je na ramo sel,
zlata perot je zatrepetála:
duša zavriskála,
njegove sijajine sem bogat
potepuh, deseti brat!

Lahno meglico sem v polju ujel,
v roženo kitaro jo zgnétel,
s strunami žarkov preplétel
in zapel:

«Desetnik sem,
desetnik bom;
narava moj
svobodni dom;
škrjanec, slavec drug je moj,
oba tekmujeta z menoj;
saj glas moj, glas je polj in šum,
ga spremlja veter, moj pogum!

Desetnik sem povsod doma,
vsak farni zvon me že pozna,
ko pod večer iz lin doni,
pozdrav iskreni mi brni:
,Prirode svat, deseti sin,
počivaj v gnezdu mojih lin;
poljane jasne mir s teboj,
nje spev večerni poj z menoj!«

Sončni ptič na smreki čepi,
blestenje valovi,
pršé cekini okrog,
plamti polje, travnik in log;
sije žarenje v valove sanj,
ki plavajo v večnosti pristán.

KNJIŽEVNA POROČILA

Dr. Janez Ev. Krek, *Socializem*. Druga neizpremenjena izdaja. Natisnila in založila «Jugoslovanska tiskarna». V Ljubljani 1925. Cena broširanemu izvodu 80 Din.

Te Krekove knjige se v knjigotrštvu že dolgo pred vojno ni več dobilo. Druga izdaja je izšla po 24 letih kot III. zvezek Krekovih «Zbranih spisov».

Prva izdaja te Krekove knjige je prav za prav med Slovenci šele vzbudila zanimanje za razne teorije socializma in za tiste politične, družabne in gospodarske pokrete, ki so bili naturen plod razmer v razvijajočem se kapitalizmu. Do tedaj so Slovenci poznali «socializem» samo iz raznih «veleizdajniških» procesov, s političnih shodov in prvih poizkusov, delavski stan politično in gospodarsko organizirati kot sloj. Drugi večji in socialno bolj diferencirani narodi so poznali tedaj že mogočne socialistične pokrete, ki so temeljili na marksistični ideologiji, n. pr. Nemci, Francozi, Italijani, pa tudi razni mali severni narodi. Slovenci pa smo bili tedaj še mnogo bolj kot dandanes kmetiško ljudstvo, socialno malo diferencirani, politično in kulturno pa vzgojeni v strogem cerkvenem duhu, brez večjega zanimanja za svet in njegove dogodke okoli nas. Tudi

Književna poročila

prilik ni bilo, da bi se to zanimanje med ljudstvom vzbudilo, v tem vinogradu nismo imeli do Kreka skoro nobenega temeljitejšega, teoretsko izobraženega delavca. Ljudstvu se je socializem slikal kot »antikrist«, kot velik bav-bav, in to vsepovsod: v šoli, v cerkvi, na policiji. Delodajalci, veliki in mali obrtniki, so se najbolj izogibali tistih delavcev, ki so bili v tujini s trebihom za kruhom in so si tam dobili zmisel za posebne in neodvisne delavske politične in stanovske organizacije. Te maloštevilne ljudi so proglašali za strašne revolucionarje, nevarne državi, narodu, cerkvi, morali, zasebni lastnini, skratka vsemu, kar je v »vsezaverodomcesarstvu« vzgojeni slovenski človeček smatral za potrebno in neminovno. V resnici pa so bili to povsem nedolžni, teoretično prav nič izšolani, kot delavci pa dobrodušni ljudje, kateri so ob svojih malih zaslužkih bedno životarili.

Tedaj se je iz Nemčije širila med delavstvom misel, da mora delavstvo priti do odločilne politične moči v državi. Več je bilo sredstev, ki so vodila do tega cilja: Splošna volilna pravica, ustrahovanje buržoazije z atentati, velike stavke itd. Buržoazija se je začela bati tega gibanja in sledili so protiudarci: V Nemčiji Bismarkov »Sozialistengesetz«, v Avstriji pa razni »veleizdajniški procesi«, streljanje na stavkujoče delavstvo, razpusti raznih delavskih stanovskih organizacij itd. Ta boj je priklical tudi katoliško duhovščino na plan. Med njo so se našli posamezniki, ki so uvideli, da širečega se revolucionarnega gibanja med delavstvom ne bo nikoli mogoče potlačiti nasilno, in sicer zaradi tega ne, ker neprestano dobiva sveže hrane iz razmer, ki jih je rodila hitro naraščajoča industrijalizacija ročnoobrtne in tudi poljedelske produkcije. Ti posamezniki med katoliško duhovščino so se lotili študija danih socialnih problemov. Prvi med njimi je bil mogunški škof pl. Ketteler, ki ga imenujejo »očeta krščanskega socializma«. Leta 1864. je izšlo prvo večje njegovo delo »Die Arbeiterfrage und das Christenthum« (Mainz 1864). V tem spisu je bil natisnjen tako rekoč prvi politični krščansko-socialni program. Tu se bere: »Mi smo šele na početku razvoja. Delavsko vprašanje je samo en del velikega socialnega vprašanja, le-to pa je nujna posledica vseh zmotnih religiozних, političnih in gospodarskih načel, ki jih je razširil protikrščanski liberalizem vsepovsod« ...

Med dva antipoda, ki sta se ob njegovem času v Nemčiji borila za idejno premoč med narodom, to je med gospodarski liberalizem, kateremu je služila država z vso svojo materijelno močjo in avtoriteto, ter med socialni radikalizem, ki ga je oznanjal predhodnik poznejše socialne demokracije, Ferdinand Lassalle, se je postavil škof Ketteler kot — npravstveni propovednik. Po njegovem more splošni socialni bedi odpomoči samo ljubezen do revežev in krščansko samozatajevanje. Njegov socialni nauk je potegnil zlasti med nižjo duhovščino v Nemčiji in v Avstriji precej pristašev za seboj. Toda vsak je razlagal krščanski socializem po svoje, svojevoljno, kakor se je pač najbolje prilegalo danim okolišnostim. Zato je končno posegel vmes sam Rim in papež Leon XIII. je izdal kar tri »socialne« okrožnice. V prvi okrožnici je opozoril katoličane na veliko nevarnost socializma vobče. V drugi okrožnici je podal programatične smernice za vse delavske stanove, a v tretji okrožnici je rešil nekatere nastale dvome in nesporazumljenja pri razlaganju o »krščanski demokraciji«, »krščansko-socialnem« gibanju itd. Zlasti v svoji drugi okrožnici je razložil papež svoje načelno gledanje na socialni boj in izrekel, da vidi v njem velik gospodarski boj, ki bo težak in usoden. Toda v zmoti so vsi tisti, ki mislijo, da ima socialni boj samo ekonomski značaj; obratno, vprašanje je v prvi vrsti npravno in religiozno. Zato je pred-

Književna poročila

vsem potreben krščansko-nravni preporod ljudstva. Duhovščina pa je prva poklicana, da začne s karitativnim in podobnim socialnim delom med ljudstvom.

Te papeževe okrožnice so dale povod naveliko zasnovanemu, političnemu, gospodarskemu in prosvetnemu delu katoliške duhovščine. Strogo vzeto, je bila to akcija cerkve, katere končni in zadnji namen je bil, da se zaustavi zlasti med industrijskim proletarijatom šireča še marksistično-materijalistična ideologija. In res je kmalu započel srdit političen boj med socialisti (komunisti) in krščanskimi socialci. V Avstriji najprej na Dunaju, odkoder se je zanesel tudi na Slovensko.

Med Slovenci je bil začetnik tega krščansko-socialnega pokreta mladi duhovnik dr. Janez Ev. Krek. V tej lastnosti ni imel nobene ambicije biti strog znanstvenik. Pri svojem združno-gospodarskem, ljudsko-prosvetnem in političnem delu se je omejeval na okvir papeževih okrožnic, pri tem s pridom in z uspehom uporabljajoč svoje veliko socialno znanje, zlasti o zgodovini socializma. Svojo znamenito knjigo «Socializem» je pisal predvsem kot krščansko-socialni agitator in zato nosi knjiga, bolj kot vsaka druga njegova publikacija, pečat njegove močne individualnosti. V tej knjigi je nagromadil toliko znanstvenega gradiva, da je že zaradi tega mogla služiti vsakomur, ki se je sploh zanimal za socialna vprašanja, zlasti kot kažipot v tozadevno literaturo. Ima dva poglavitna razdelka: V prvem so duhovito napisana njegova (odnosno cerkve) načelna gledanja na družnost in družbo. V drugem razdelku pa opisuje tudi s teh svojih načelnih vidikov zgodovino socializma in komunizma. Zlasti ta drugi del je pisan tako spretno in živahno, da ga ni mogoče časovno dopolnjevati, ako se noče pokvariti celotni vtis edicije. Knjiga je delo za sebe in popolnoma zaokroženo. Na vsaki strani se ji pozna, da jo je ustvaril spreten in znanstveno silno močno podprt agitator. V podkrepitev svoje tendence je uporabil prav vse, celo komunistične poizkuse v Perziji in na Kitajskem v prvih stoletjih po Kristusu. Sistematični bi se lahko prepirali, ali spadajo v zgodovino socializma, kakor jo pojmuje v sedanji dobi, tudi razne srednjeveške verske sekte ali ne. Nemei so res napisali svojo veliko «Geschichte des Sozialismus», kjer začenjajo kar s Platonom, toda vsceno sem mnenja, da to ne spada v okvir knjige, kakršna je Krekov «Socializem». Zakaj pa bi n. pr. moderni socialni zgodovinar ne segel še za nekaj tisoč let nazaj? Toda ze večino bralcev te knjige je bilo zanimivo tudi to, ker ji je dalo več pestrosti in živahnosti. Prav isto velja tudi za nekatera druga poglavja, zlasti za njegove prevode nekaterih francoskih priložnostnih revolucijskih pesmi, katere je prevajal z veliko pridnostjo, očitvidno iz osebnega veselja.

Iz tega in še marsikaterega drugega poglavja knjige se čuti, da jih je pisal ne samo z razumom in znanjem, ki ga je imel več kot marsikateri nemški učenjak in profesor, ampak tudi s srcem.

Ko je njegova knjiga pošla in so ljudje še vedno povpraševali po njej, je Krek naprosil svojega naslednika na ljubljanskem bogoslovnem učilišču, doktorja Aleša Ušeničnika, da bi on oskrbel drugo izdajo njegovega «Socializma», ker je bil sam kot praktičen politikar prezaposlen.

Dr. Aleš Ušeničnik pa je leta 1910. izdal svojo obširno «Sociologijo» in se v njenem predgovoru opravičuje, da tega ni storil, takole: «Jaz sem izprva mislil na to, a sem potem to misel opustil. Dr. Krekov ‚Socializem‘ je predvsem zgodovina socializma. V tem oziru je delo temeljno za vedno. Zbranega je v njem toliko gradiva in nekatera poglavja so tako dovršeno obdelana, da se bo moral socijolog zopet in zopet vračati k temu delu. Seveda bi trebalo za drugo izdajo tvarino še bolj pregledno urediti, pokazati notranje vezi (knjiga je namreč na-

Književna poročila

stala iz sestavkov, pisanih za liste), potem pa delo dopolniti za važno dobo od 1900 do 1910. Prav tega se jaz nisem upal. Nisam namreč niti tistega «historičnega čuta», ki ga je treba zgodovinarju socializma, niti tistih pripomočkov, brez katerih v naši dobi ni več mogoče pisati zgodovine socializma...»

Krekov «Socializem» bi bilo res treba dopolniti vsaj v njegovem drugem razdelku, to je za dobo zadnjih 24 let. V tem času se je namreč zgodilo marsikaj zelo važnega. Danes imamo n. pr. za seboj veliko rusko revolucijo, ki še traja, in sicer s takimi novimi idejnimi smernicami, ki jih še pred vojno ni mogel nihče predvideti, tudi Krek ne. Nadalje so socialni boji vobče v tej dobi ustvarili takšna konkretna dejstva, ki ne morejo ostati brez posledic v bodočem družbenem razvoju Evrope in vsega sveta. Ob času, ko je Krek pisal svojo knjigo, tudi še ni bilo današnje velike idejne razlike med socializmom in komunizmom, a idejna propast tako zvanega «nemškega» socializma je bila še zelo daleč, ker jo je pospešila šele vojna.

Značilno je, da se med Slovenci izven katoliških krogov še do danes ni našel nihče, ki bi napisal manj subjektivno zgodovino socializma in komunizma. Leta 1911. je sicer izdal Vladimir Knaflič svoj «Socializem, oris teorije», kjer je skušal razložiti teorijo socializma in njegovo zgodovino v duhu Masarykove filozofije, toda ta knjiga je ostala skoro neopažena od tistih, ki jim je bila prav za prav namenjena: slovenske inteligence. Posvetna, tako zvana «napredna» slovenska inteligenca vse do današnjih dni ni pokazala za ta predmet družboslovja nobenega večjega zanimanja. Zato pa zanimanje za sodobna vprašanja med katoliško duhovščino vseeno ni prenehalo, kar se je seveda prav dobro poznalo pri vsakodnevnih socialnih in političnih udejstvovanjih slovenskega ljudstva.

Krek bi prav rad videl to svoje delo dopolnjeno tako, kakor si ga je sam prvotno zamislil. Kot javen ljudski in kulturni delavec in kot politični agitator tudi z Ušeničnikovo «Socijologijo» bržkone ni bil povsem zadovoljen. To sklepam iz pisma, ki ga je priložil tej knjigi, ko mi jo je poslal leta 1910.: «Dragi, knjiga, ki je pisana razborito, dasi jo preveva nekam stara konservativna sapa, z menoj češče polemizira. Vas bo brez dvojbe zanimala. Vzemite jo v spomin na Vam udanega dr. Kreka.»

Kakor rečeno, je Krekov «Socializem» časovno zastarana, vsebinsko pa njegovo najbolj subjektivno, zato tudi močno delo. Če je po 24 letih izšla njena druga neizpremenjena izdaja, je to dokaz, da nam je bila in nam je še zelo potrebna. Iz česar sledi, da smo Slovenci na tem važnem sektorju človeškega znanja in udejstvovanja skoro — izumrli.

Abditus.

Henry Murger, La Bohème. Roman. Poslovenil Ivan Tominec. V Ljubljani, 1924. Splošna knjižnica, zv. 39. Str. 402.

Pisanega, šegavega življenja, mladostnih dovtipov, brezskrbne življenske filozofije, nebofičnih hrepenenj, lahkomiselnih ugibanj o umetnosti, korajžno prenašanih ponižanj in iskrene ljubezni je polna ta knjiga. Celo dobo obsega. Živeli so jo in pisali o njenem dejanju in nehanju Champfleury, Léon Noël, Nadar in še mnogo drugih, a najzabavneje, najpestreje, pa najduhoviteje je pozajel njeno valovanje v razburkane prizore svoje «Vie de Bohème» poslej splošno znani Henry Murger. Pravi sin tega četrtega desetletja minulega veka je bil, sam je tako cigansko stretnel k slavi, stradal in spet razmetaval zlatnike, upal in obupaval, ljubil in pozabljal, vriskal in jokal. In ko je vodil upirajoče se pero in pisal o svojega življenja burnem potekanju, stikanem iz neprestanega in naglega menjavanja luči in sence, sta se mu v žalost spominov in trepetanje nevesele

Književna poročila

bohemske sočasnosti prilila veseli galski esprit in vse pozablajoča, prešerna hudomušnost.

Ma plume, en écrivant, a tremblé dans ma main,
Et quand je souriais, come une chaude pluie
Mes larmes effaçaient les mots sur le vélin...

Dandanes teh umetniških ciganov že tudi v Parizu skoro ni več. Stare, tesne montmartrske uličice, montparnassovski ateljéji in mrzle mansarde Latinskega okraja jih še vidijo, veseljaške potomce neuspelega poeta Rudolfa, slikarja Marcela, filozofa-knjigožrca Collinea in vsevednega glasbenika Schannarda. Pa to so le njih klaverno modernizirane sence, ki po večini ravno tistega nimajo, kar je Murger v pričujočem romanu in v pesniški zbirki «Zimske noči» (Michel Lévy frères, 1861) povzdignil za cigansko bistvo:

... j' ai l' espoir et le courage:
sans cela, je n'aurais rien.

Ivan Tominec je «Prizorom iz ciganskega življenja» napisal u v o d o avtorju Murgeru, ki je v romanovih slikah deloma samega sebe upodobil pod vnanjimi in notranjimi potezami pesnika Rudolfa. Pozabil pa je naš prevajalec omeniti, da je avtor «Bohème» in «Scènes de la vie de Jeunesse» (1851.) umrl še ne štiri desetleten, oslabljen in razglodan od ciganske bolezni — revščine, dne 28. januarja leta 1861. v pariškem sanatoriju Dubois. Zdaj počiva na pokopališču Montmartrea, kjer mu je «hvaležna in občudujoča ga mladina» postavila ličen nagrobnik. Skromen doprsni kip Murgerov diči tudi senčni Luksemburški vrt. Omeniti moram še, da je pisateljeva rojstna letnica 1822 zdaj nepobitno dokazana (Tominec piše «najbrže»). Henry Murger je prišel svojo težko bohemsko životarjenje dne 27. marca tistega leta na številki 17. v ulici Saint-Georges. Njegov oče, Gabriel Murger, je bil Savojec, njegova mati, Hortense-Henriette Tribou, pa Parižanka. O pisateljevem dozdevnem nemškem izvoru, ki ga omenjajo nekateri prevajalci, zgodovinska dejstva ničesar ne vedo.

Slovenski prevod «Prizorov iz bohemskega življenja» ni posebno točen in sočen. Tominec je mestoma slovenil dokaj površno in nelogično. Izmuznile so se mu pogreške, ki često občutno kvarijo zmisel izvirnika. Tako prevajalec ne vé, da Francozi splošno pravijo «d é j e u n e r» kosilu, «d i n e r» pa večerji, temveč stalno govori o zajtrku, ko cigani že kosijo, in o kosilu, ko bi že morali večerjati. Ta grda, neodpušljiva napaka straši po vsej knjigi in mestoma skrajno neprijetno megli razumevanje. — Tu in tam je slovenitelj izpustil manjše stavkove dele ali nerodno in suhoparno prevedel posamezne fraze. V tem pogledu bi bilo treba prevod še enkrat temeljito pregledati in dobro predelati, če bi utegnil doživeti kdaj drugo izdanje. Prvi natis se Tomincu ni kdovekaj posrečil. Izostati bi moralo mnogo, mnogo nerodnosti, ki jih ne bom po vrsti našteval, ker bi sicer poročilo močno naraslo. Prevajanje je resno, včasih prav mučno delo, ne lahkomišelnost in igračkanje in samo približno zadevanje. Tudi slovenščina ni povsem v redu, n. pr.: izidi (sortez!), sveča v rosa-barvi (la bougie rose), dobra sreča (bonne fortune), trenotek; ne da bi bil opazil na vseh oknih, kako kdo kadi; samo enkrat se živi!; odtisk golenice Jadovskega, ruski tambour-major (rodilnik!); hačič (hašiš!); vprašan, če; dva ljubavna pisma; pred Vsemi sveti(mi) in tako dalje...

Tiskarskega škrata prevajalec tudi ni dovolj ukrotil. Knjiga je polna včasih zelo motečih tiskovnih napak.

Književna poročila

Zakaj je Tominec izpustil zadnje poglavje Bohème «Njegova Vzvišenost Gustave Colline», ki ga je Murger črtal v drugi izdaji zgolj iz takratnih političnih vzrokov?

Pavel Karlin.

Anatole Le Braz, Islandska velika noč in druge povesti. Prevedel P. V. B. Ljubljana 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna.

Zbirka obsega zanimivo novelo iz življenja islandskih ribičev — «Pâques d'Islande» — in šestnajst pestrih novelic francoskega, hispano-ameriškega in angleškega slovstva (Lafcadio Hearn), česar pa iz nerodno izbranega naslova, ki omenja samo francosko pišočega Bretonca Anatola Le Braza, nihče ne bo mogel razbrati. Tudi bi moral prevajalec, ki na kraju dodaja knjižici droben literaren pregled o posameznih avtorjih in njih delu, vsaj mimogrede informativno omeniti, da je več povestic, tudi špansko-ameriške, nabral iz znane in, žalibog, prezgodaj zamrle francoske prevodne revije Les Mille Nouvelles, Paris, 1910, v izdaji La Renaissance du Livre, da torej ni vsega delal iz izvornika.

Po vsebini so pričujoče povesti pravi mozaik, kjer bo vsak našel nekaj zase, svojo barvo, svoj okus. Prijatelji predlanskem umrlega romanciera Lotija in njegovega melanholičnega romana «Pêcheur d'Islande» (1886.), ki je v Franciji doživel že 445 izdaj (pri nas je prevod prof. Šturma že davno razprodan!), bodo zelo radi čitali bretonsko novelo «Islandska Velika noč», opisujočo mučno, a toli privlačno življenje islandskih ribičev sredi nedoglednega, meglenelega morja. Ravno tako so vsebinsko zelo zadovoljive novelice kritika Julesa Lemaitrea (n. pr. Zvon), belgijskega pisatelja-simbolista Georgesa Rodenbacha (Selitev), ki je znan pri nas po Gradnikovem prevodu «Mrtvega mesta», povestice nekaterih Špancev (Enrique Gomez Carillo, Carlos Varas M.) in še nekaj drugih. Manj zanimiva so delca Frapiéja, Lavedana, Hervieuja itd. . . .

Zalostno in menda brezupno pa je poročati o prevodu P. V. B.-a. Že ob priliki Goncourtove «Renée Mauperin» sem zabeležil na tem mestu (Ljubljanski Zvon, 1924., str. 572.), kako hajduško ravna naš slovenitelj s tujimi umetninami. Ob pričujoči novi knjižici moram, žal, lanske besede odločneje in ostreje podčrtati. Kajti tako malo prevodov izide pri nas, toliko vestno poslovenjenih važnih del iz svetovnega slovstva mora leta in leta čakati založnika, da res ni prav, če prevodne zbirke à la «Islandska Velika noč» mešajo in zavlačujejo že itak polžev promet na našem književnem trgu.

Izbral sem si v Nacionalni biblioteki originale teh novelic in jih primerjal s slovenskim prevodom. P. V. B. — povem prav na kratko — izpušča kar meni nič tebi nič cele stavke in odstavke, prevaja tekst na premnogih mestih samo približno, kakor se mu ravno zdi, zablodí tu pa tam v neverjetne netočnosti, ki svedočijo, da ni dobro razumel besedila in logične zveze sloga, ter piše včasih neodpušljivo slabo slovenščino.

Ne vidi se mi potrebno, da bi navajal dobesedno preštevilne izpuščene stavke ali celo odstavke, kljub temu, da včasih znatno motijo točno razumevanje. Celotne ni P. V. B. pustil nobene povesti.

Omenim samo nekaj prevajalčevih smrtnih grehov, ki samozavestno ilustrirajo kakovost tega površnega prevoda. Vzemimo povestico «Molk krvi» (Paul-Ernest Hervieu), ki obsega bore sedem strani. Zbog jasnosti pripišem k posameznim stavkom francoski tekst. Prevajalec govori o dečku Sergiju in njegovem očetu, ki ga je (namreč dečka) poučeval in ki ga je pogostoma tudi pretepал (qui lui avait donné une montre et qui souvent aussi lui donnait des coups). — Pop je «vzel moje pokrivalo v levo roko» (plaça mon couvre-chef dans ma main gauche). — «Za trenutek sem mislil, da sem bil to ja z, s katerim

Književna poročila

je hotela govoriti» (que c' était de moi qu'elle avait voulu parler). — Hervieu piše o «gospodičnah z globoko izrezanimi oblekami», ki so si v salonu «počasno pahljale grlo» (gorge!), in dostavlja: «Les hommes se débarrassaient, surtout de parole». Ta stavek prevaja P. V. B., ki nima zmisla za galsko šegavo besedno igro, kar takole: «Moški so se razgovarjali na glas». — Takih primerov bi mogel zabeležiti še mnogo. Hervieujeva novelica ni izjema v zbirki.

Zgledov mestoma zelo čudne slovenščine ne bom omenjal, prav tako ne tiskovnih napak, ki jih je nekaj ostalo v knjižici... *Pavel Karlin.*

Apuleius: Amor in Psyche. Pravljica ljubezni. Preložil in založil Anton Sovrè. Ptuj, 1925. Str. 61.

Prof. Sovrè nam je v tej lično opremljeni knjižici kratko predstavil in gladko prestavil latinskega pisca in «čarovnika» Apuleja iz 2. stoletja po Kr., čigar glavni umotvor je npravstveni roman *Metamorfoze*, znan pod imenom *Zlati osel*. Poglavitna oseba v spisu, mladi Lucius, je pomotoma za daljši čas začaran v sivčka dolgoušca in kesneje sam pripoveduje svoje nenavadne dožitke med ukletjem; «zlat» pa kaže splošno priljubljenost romana, iz katerega se dá izluščiti 17 zase zaokroženih epizod. Takšen vložek je tudi *Fabula de Psyche et Cupidine*, pravkar poslovenjena. Herder nazivlje to zastranico najnežnejši in najbolj vsestranski roman, kar jih poznamo. O delcu se večkrat čuje, navdihnilo je že mnogo umetnikov — pomislimo na sliko *Amour et Psyché* barona Gérarda in dve marmorni skupini kiparja Canove v Louvru — zato nam je dobro došlo, saj z nekimi potezami nehote spominja na podobne položaje v naših lastnih pravljicah.

Vsebina je ob kratkem naslednja: Najmlajša hči devetega kralja, imenovana Psyche, sluje po toliki lepoti, da mladeniči pred njo zamaknjeni sklepajo roke v češčenju kakor pred samo Venero, ki zategatelj v svoji ljubosumnosti naroči svojemu sinu Amorju, naj nevšečni tekmici vzbudi strast do siromašnega, neuglednega nadložnika. Krilatemu vihravcu pa se smili krasna mladenka in jo ljubi sam. Ker pa ona po nasvetu svojih sestrá prekrši njegov ukaz, jo doleti vrsta trdih preizkušenj. Reši jo njena ljubezen: Jupiter poviša Psycho v božico, da bi mogla biti Amorju enakovredna družica... Ta apoteoza duše (psihe) v ljubavi bi do nekod opravičila naziv alegorije, ki se pogosto daje tej umetnini.

Slovenitelj S. se mi zdi med vsemi našimi prevajalci najresnejši. Ne plaši se truda, da si pripravi orodje: poglobljeno znanje svoje latinščine in materinščine. Strokovnjak utegne korakoma zaslediti v njegovem pisanju odsev njegovih vzornikov: domača govorica, F. Levstik, Valjavec, Breznik itd. Prebohotno dikcijo «asianca» Apuleja je moral kajpada nekoliko otrebiti. Osebito mu je uspela točna opredelitev bledejših latinskih pojmov: čarovnik (semideus, 17), postatje sob (partes longe lateque dispositae domus, 19), spletična (famula, 20), sladunski (simulatus, 29), dvojičnik (imago mea, 15) itd. Izraz je često zgoščen: brezsnovna plunka (quae non videbatur, 20), Paris (15) za dolg opis proslulega pastirja, ali našemu mišljenju približan: rusaljke (Nerei filiae, 15), Pekèl (Stygiae tenebrae, 17), vila Jeka (Canna dea, 35). Številne besedne igre niso ostale neopažene: zli vešči zloveščo nakano (duabus malis malum consilium, 26), moj mili, moj močni (mi mellite, mi marite, 23) i. dr. Včasih se to menda ni dalo: Psyche in Amoris incidit amore, tunc magis magisque cupidine flagrans Cupidinis (34). Iz vzgojnih ozirov je morda omilil «posebno mamljiv poljub» za «unum suavium blandientis appulsu linguae longe mellitum». Nasprotno pa je posekal Sovrè izvirnik z okusno «rdečo jagodo krvi» = pauculae sanguinis rosei guttae (34).

Književna poročila

Prelagatelj teži za čistim in pristnim besediščem, zato se je ognil prenekaterim običajnim germanizmom. Poudarek je ponovno označil, vendar ni vselej razvidno, zakaj navzlic svojemu akcentoslovju piše n. pr. rōke (13), na gorō (24), mogoče zastran ritma. V sledečih oblikah se ne zлага z Breznikom: dreviti (iz germ. treiben, 19) = poditi, naenkrat (30) = nenādoma i. p., ubogljiv (iz nem., 45) = poslušen, klofuta (germ., 47) = zaušnica i. dr., nabuhlost izvirnika, ne izvirnikovo (32), bedeti (30), vzemi (52), zgled (32) in v «Kritiki» št. 4, str. 60, skubsti za prleško skubiti... S tem nikakor ne kanim manjšati zaslug priporočljivi knjižici, kjer bi si samo želel videti drugi naslov tik pod prvim. Upati je, da nam vestni jezikovni tvorec skoraj pokloni še kaj sličnega. A. D.

Maurice Lange: Le comte Arthur de Gobineau. (Konec.)

T e r n o v e, kjer se že napoveduje Gobineaujeva glavna ideja, propast rodu po nepristojni ženitvi, ki pokvari čistoto krvi in plemena, je pač knjiga pravega fevdalnega zajmnika. Opatija v Tiphainesu diha srd do nastajajoče demokratije. Dopisovanje s Tocquevillom naznanja prvo kristalizacijo vodilnih idej Gobineaujevih: osobito nam odkriva njegovo sovražnost nasproti krščanstvu, ki ni sposobno prenoviti npravstva in čigar evangelij se mu zdi brez lepote: «očitno je, da se poslej bodočemu piscu P l e j a d po vsej moči njegovega nagona protivijo krščansko npravoslovje in čuvstva odreke, odpovedi in ponižnosti, ki mečejo kristjana pod križ» (48). «Ženskam in sužnjem pristoji,» je tedaj rad pravil (pred Nietzschejem), «veseliti se pokorščine!»

Zato ga je očarala žarna in žestoka doba italijanskega Preporoda, «ki je omogočila in pospešila razvoj tolikerim energijam, razcvit tolikerim močnim in mogočnim osebnostim» (49). Čuti, kako ga prešinja duša velikih Italijanov. «Kot čist in pristen condottiere, ki noče biti nič več kakor to, si izberem, ako je treba izbirati, njega, ki mi bo dal največ koristi, in zvesto ga bom služil v dogovorjenem času...» (55).

V opreki z germanofilom Quinetom, ki se je kesneje skesal in spoznal položaj, priporoča nemško ujedinjenje pod pokroviteljstvom Prusije. Zakaj? Ker «pričakuje iz Nemčije onega preroda, v starem fevdalnem plemstvu, one krasne osvete svojega stanú, katere se več ne nadeja na Francoskem» (73).

Po «zlonosnih junijskih dneh», ko se mu je podvojil gnus in gnev do «umazanih jopičev», do pobun in demagogije, je prosil in dobil diplomatsko službo v Bernu: tu je ostal od 9. novembra 1849. do početka 1854. grizoč svojo brzdo, kolnoč preproste šege helvetske demokratije, kjer je oblast v rokah «neznatnih ljudi». Prekratko, tromesečno bivanje na hanovrskem dvoru prekine ta dolga leta puščobe, med katerimi se je vnovič lotil poema *Manfredine* in malone dopisal svoje glavno delo *Razprava o neenakosti človeških pasmin*. *Manfredine* povišuje junaštvo normanskega plemena, «čigar kri teče po njegovih žilah prosta sleherne primesi, onega plemena, ki je čast človeštvu» (89). *Razprava* sama pa je danes postala klasičen spis, preznan, da bi ga bilo treba tu na novo razkladati. Da razložimo brezpogojno temnoglednost njegovega zaključka, omenimo zgolj vpliv grofa v. Prokesch-Ostena, Avstrijca stare korenine, ki je bil predsednik Bundesratu v Frankfurtu, odličen poznavatelj iztočnih narodov in kakor Gobineau zaklet protivnik revoluciji in demokratiji, tej prosveti in omiki, «ki je nagla sušica narodov» (115).

14. februarja 1854. je Gobineau odpotoval v Perzijo. O tamkajšnjem svojem pomudku nam pripoveduje v knjigi *Trileta v Aziji*. Sicer pa se mu je bilo vrniti v Teheran leta 1862. kot francoskemu ministru. Ali ta «oslabela ljudstva, pri katerih je izginilo možato čuvstvovanje» (131), so skoraj razočarala njegov

Književna poročila

prvotni zanos, ker jih je, kakor smo malce slutili, pokvarila demokracija ter izpridila mešanica krvi, ki je skalila čistoto pasme. V novembru 1864. postane francoski minister na Grškem. Ondi se v kratkem pokaže nasprotnika filhelenizmu ter obsaja celo starodavno Grčijo, kjer je vpad tuje krvi imel za posledico nje postopno in naglo demokratizacijo (147). Zato pa je zgodovina Perzov zgolj »slavospev na arijsko plemo in fevdalno družbo, za katero nahaja pisatelj vse sestavine v antični Perziji, ter prezirljivo pobija vse klevet in laži, s katerim se mu ndi stekena grška povestnica« (147).

Upanje, da pojde v Carigrad za ministra, mu je leta 1869. splavalo po vodi; na svoje razočaranje je bil imenovan v Rio de Janeiro. Poglavitna ideja *Raza* prave ga tam zasleduje, ko sramoti »nečastno brazilsko sodrgo Val senziati, vsi polutani, vsi, razen cesarske rodbine«. Prijateljstvo cesarja Dona Pedra je prineslo nekaj utehe tej ranjeni duši. Puščobo si preganja z delom, konča *Akrivie Phrangoyoulo, Adelaide, prične Amédissa in Beowulfia*. Poleg Leconte-Lislovega in Schopenhauerjevega vpliva najdemo tu posebno tisto smov, ki se vlode skozi vse njegove spise, hvalnico izvoljeni pasmi, »zlatemu plemenu«.

Strahotno prebujenje leta 1870. ne predrani v tom duhu, obsedenost z upro mislijo, ljubezni do domovine, ki jo je slabo poznal in še slabše razumel. Pri vsem tem pa ga je morda vendar zadržal kak častitljiv pomislek, da ni obelodanil nekih trpkih strani, katerih pa se manj obzirni L. Schemann ni bal dati na avetle med veliko vojno. Po Gobineaujevi sodbi je bila neizbežna pogibel, kamor je padala Francija, ker se je bila vdala ljudovladarstvu, in ta misel mu je branila pravilno ceniti vzvišeni napor vlade v Narodni obrambi, da bi rešila čast dežele. »V naprejšnjem mnenju ves čas črni svojo domačijo, napram sovražniku pa kaže dobrohotnost: drug tak primer bi se težko našel v našem zgodopisju« (183). A ne poudarjajmo teh žalostnih strani, ki so večna sramota spominu njihovega pisatelja. Rajši verujmo iz sočutja kakor Lange, »da brez dvoma ni prevedel, da bo ta grdilnica, spisana v mrzličnih dneh pod sirovim vtiskom nesreče, postala bojno orožje zoper njegovo očetnjavo« (187).

Po neuspehu v Francoski Akademiji, kar pomeni novo smolo poleg toliko drugih v dolgi vrsti njegovih razočaranj, ga srečen slučaj pošlje v Stockholm; naposled je v Skandinaviji, za čije daljnega potomca se je imel in kjer z opojno naslado nahaja poganske ostanke iz prastarih časov. Ob njih mu zopet oživi prejšnji ert in šrd na krščanstvo. Njegova zanosita in ponosita osebnost se utrjuje z radostno drznostjo v neobjavljeni pesnitvi *Olaf Tryggvason, Ottar Jarl* pa je prepesnjen rodopis, ki ga vodi tja do Vikinga, Odinovega sina, prednika njegovemu plemenu, za katero je hotel pokazati, da se mu je telesni in pravni lik ohranil izza pradavnine. Roman *Gostosevci* ga v drugačni obliki izraža slično teorijo.

Medtem se Gobineau loči od svoje žene in se oklene gospe De la Tourette; to je poslednji prelom z zakoni, izročili, običaji krščanske in latinske družbe. Njegova knjiga o *Renesanci*, uresničen mladostni sen, je hvalospev velikim Italijanom kot Machiavel, v katerih se skuša razodeti njegova osebnost. Cesare Borgia ima na jeziku besede, katerih se bo kesneje spomnil Nietzsche *On kraji dobrega in zla*. Tako si preganja utrujenost Gobineau, ki se je naveličal Stockholma, kjer je švedska družba, preveč francoski vzgojena, tudi preveč omikana in premalo skandinavska.

Leta 1876. spronjla cesarja Dona Pedra na Rusko in se vrne na Italijansko, stopivši poprej v pokoj. Izkuša se tam nastaniti, ali novi izpodletji ga čakajo na

Kronika

tej zemlji, ki jo je tolikanj ljubil. Prijateljstvo z R. Wagnerjem, ki sta se srečala v Rimu, zatemni, čim Gobineau zasledi osnovo demokratskega in priljudnega duha, pritajeno krščanstvo, stremljenje po zatajevanju samega sebe v *Parzifal* o v e m avtorju. Sanjaril je o tem, da bi se vrnil na Francosko in si poboljšal razrahljano zdravje, a je s 66 leti medpotoma umrl v Turinu 13. oktobra 1882.

Naj bi ta prekratka in nepopolna analiza dela, odličnega po svoji učenosti, metodi in nepristranosti, dovedla veliko število čitalcev, da bi ga proučevali sami! Neobhodno potrebno je vsem, ki se zanimajo za zgodovino človeške misli, kakor tudi njim, ki imajo veselje do vedrih in učenih raziskav, kjer kritika hlepi zgolj po umevanju in tolmačenju. To je slednjič točna in določna opredelitev slovečih teorij, katerih izvor se mora iskati pač bolj v razcvetu rahle čutiljivosti pod vplivom razmer nego v pojmovnem razvijanju povsem svobodne in zavestne misli. Z obžalovanjem pa boste ugotovili, da je ta Francoz navzlic neoporečni svoji darovitosti in čvrsti samorodnosti «morda nehote, vendar pa prav gotovo in prav učinkovito pomagal gojiti na Nemškem napihnjeno in gospodovalno mišljenje, ki je neizogibno privedlo v polom» (291).

René Martel. — Iz francoskega rokopisa poslovenil A. D.

KRONIKA

Miguel de Unamuno. Lani je «Ljubljanski Zvon», str. 465, navedel Larbaudovo izjavo o sijajnem uspehu sodobnih španskih umstvenih delavcev, uspehu, ki stoji v prekem nasprotju s političnimi in vojaškimi porazi: 1898. nesrečna kubanska vojna, 1921. polom v Maroku. Zahvala za duhovni dvig pritiče peščici mož, pravcati junakov, ki si ne glede na zapreke upajo braniti pravice svobodnega mišljenja in lirizma. V prvi vrsti teh piscev, modrijanov, umetnikov stoji don Miguel de Unamuno, ki ga je pred dobrim letom pregnal na Kanarske otoke diktator Miguel Primo de Rivera.

Vsa omikana Evropa je na pobudo uglednega francoskega pisatelja V. Larbauda prosvedovala proti temu nasilju. Gabriel d'Annunzio pa je poslal to jedko brzojavko:

«Mladi prijatelji na Francoskem, dragi latinski bratje v umetnosti in orožju, poleg vas stojim, ves sem z vami, da osvetimo neoskrunljivega duha in nedotakljivi slog zoper zmagovito Zver... Svetla Hispanija naših sanj nalikuje danes uborni ugasli deželi. Čreva njenih konj, razparanih po cirkusih, se nam zde manj zlokobna nego krvoločni možgani njenih glupih voditeljev. Ošibati je treba tega podrejenega generala, našemljenega v spletkarskega tirančka. Vžgati mu je treba sramotno znamenje z razbeljenim železom, ki nosi podobo flaubertovskega k a t a b l e p a... Pri vsem tem pa se ne moremo ubraniti nasmešku, gledaje debelega vojaka, ki sopeč križa bistro in strahovito pero velikega pisatelja s svojo sabljo iz naplavljenega lesa. Sam Miguel de Unamuno pa, ne pušča li na mejah ocrnelega kraljestva nekak neizbrisen svit? To je pač smehljaj njegovega prezira in ironije, pobratimi moji, ter morebiti njegove nezlomljene ljubezni.» (*Nouvelles littéraires*, 15. sušca 1924.)

Direktorij je bivšega vseučiliškega rektorja v Salamanki, kjer je že 26 let redni profesor grščine, še z nekim naprednim poslancem poslal na pust otok v Puerto Cabras (Fuerteventura). Vodja nekega pariškega dnevnika je na svoji poti mimogrede posetil tedanjega prorektorja in mu ponudil, da ga vzame s seboj v Pariz. A žrtev španske tragikomedije je odklonila gostoljubje, češ, da ne pojde od tam, dokler se uboga domovina ne osvobodi nasilne svojati.